

הרב יהודה לב גולדברג

בעניין סכין מכלי שרת לשחיטה

א

איתא במשנה בריש פרק 'איזהו מקומן':

איזהו מקומן של זבחים? קדשי קדשים שחיטתן בצפון, פר ושעיר של יום
הכיפורים שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון (זבחים מז).

וכתבו תוספות:

קדשי קדשים שחיטתן בצפון. ה"ר אפרים היה מדקדק מכאן דלא בעינן סכין
בשחיטה מדלא קתני 'שחיטתן בכלי שרת בצפון' כדקתני גבי קבלה וקיבול דמן
בכלי שרת בצפון' (שם ד"ה איזהו).

בהמשך דבריהם כתבו תוספות ש"אי אפשר לומר כן", ושיטתם היא דשחיטה בעיא
סכין, ודווקא סכין של כלי שרת. הרי שנחלקו רבינו אפרים ותוספות האם צריכים
לשחוט דווקא בכלי שרת. ניתן למצוא הוכחות מן הגמרא לכאן ולכאן, וכפי שנידון
בהרחבה בתוספות שם.

דעה שלישית נמצאת ברמב"ם:

כל הזבחים אין שוחטין אותן לכתחלה אלא בסכין מכלי שרת; ואם שחט בכל דבר
ששוחטין בו החולין, אפילו בקרומית של קנה - כשרים
(הל' מעשה הקרבנות פ"ד, ה"ז).

מקור דבריו הוא הגמרא בחולין (ג.), הקובעת כי "בכל שוחטים, ואפילו בקרומית של
קנה". והנה, דברי הגמרא קשים לשיטת תוספות, דלכאורה קרומית של קנה איננה כלי
שרת ואפילו איננה כלי, ונדחקו תוספות לומר שמדובר שם בשתיקנה ועשאה כלי.
בישוב דברי הגמרא שם עם הצורך בכלי שרת פיתח הרמב"ם הסבר אחר, ולפיו
שחיטה טעונה כלי שרת לכתחילה - כדעת תוספות, ובדיעבד כשרה גם ללא כלי שרת,
"ואפילו בקרומית של קנה" - כדעת רבנו אפרים. אלא שעדיין קשים הדברים מסברה,
דממה נפשך: האם הקרבן כשר כשנשחט על ידי קרומית של קנה או שהקרבן פסול,
ומאיזו סיבה נאמר שלכתחילה אין לעשות כן ובדיעבד מהני?

שחיטה - שירות לפני ה'

אולם, כבר מצינו מקרים אחרים בהלכות עבודת הקרבנות בהם קיימים דינים ברמת הלכתחילה בלבד, ואולי נוכל ללמוד מהם לענייננו:

- א. כתבו תוספות (זבחים כד: ד"ה והרי), דאפילו לדעת רבי שמעון שמכשיר זריקה ביד שמאל - לכתחילה יזרוק דווקא ביד ימין. ועוד כתבו שם דאולי גם הולכה, לדעת רבי שמעון, צריכה להיעשות לכתחילה ביד ימין.
- ב. פסק הרמב"ם בהל' ביאת המקדש (פ"ה, ה"ט), שאם "נתנדדה אבן מאבני העזרה לא יעמוד עליה בשעת עבודה עד שתחובר בארץ, ואם עבד - עבודתו כשרה". ועיין בכסף משנה שם שהסביר דלא משום ספיקא דדינא הוא, אלא "דצריך ליזהר לכתחילה", אבל בדיעבד - העבודה אינה נפסלת בכך.¹

לכאורה, יש לבחון פסקים אלו לאור היסוד שקבעו תוספות בנדה (סו: ד"ה כל) בהקשר של טבילה במקוה, ולפיו אין מושג של לכתחילה אלא ביחס לקיום מצווה, אבל במקום דאין קיום בעצם המעשה אלא רק חלות דין, כגון טבילה, אין מקום לחלק בין לכתחילה לדיעבד. וטעם הדבר הוא, דממה נפשך: או שהדין חל או שהוא אינו חל, אבל אופן הביצוע אינו מעלה או מוריד. והנה, לכאורה, היה לנו לדמות את עבודת הקרבנות לטבילה במקוה, דממה נפשך הקרבן כשר או פסול; ואם כן, לא מובן כלל כיצד ייתכן מושג של "לכתחילה" ביחס לעבודת הקרבנות?

ונראה לומר, שמלבד מה שיש קיום של הקרבת הקרבנות בכשרותם על ידי עשיית העבודה במקדש, ישנו גם קיום מעשה מצווה של שירות לפני ה', על פי הפסוקים (דברים י"ח, ה-ז): "כי בו בחר ה' אלוקיך מכל שבטיך לעמוד לשרת בשם ה'... ושרת בשם ה' אלוקיו ככל אחיו הלויים העומדים שם לפני ה'".² והנה, מצאנו כמה דינים הנלמדים מפסוקים אלו, כגון שכהן העובד צריך להיות בפנים בשעת עשיית

1 לחילופין, עיין ברדב"ז (הל' בית הבחירה פ"א, ה"י) בפירושו השני, שכתב דבעיא דלא איפשטא היא, ולכן אין לפסול מספק (כך על פי קביעת הרמב"ם בהל' שגגות פ"א, ה"ב דאין מביאין קרבן אחר מספק).

2 יש מקום להתייחס בהקשר זה למחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בספר המצוות (שורש י"ב), שכן הרמב"ם (מצוות עשה ס"ג-ז) מנה את "מעשה קרבן העולה" ואת "מעשה קרבן האשם" וכו', אבל לא מנה שום מצווה שחלה על הכהנים עצמם, לעומת הרמב"ן שלא מנה מצוות אלו של מעשה הקרבנות, ובמקומם כתב ש"נצטוו כל זרע אהרן בעבודתם מצוות עשה אחת, שנאמר 'ועבדתם... עבודת מתנה אתן את כהונתכם' (במדבר י"ח, ז)". ולכאורה, היה לנו לתלות את דברינו כאן במחלוקתם. אולם, אין זה מוכרח, וייתכן שגם הרמב"ם יודה לקיום מסוים של שירות אף שהוא לא מנה אותו כמצווה בפני עצמה, ויש לדון עוד, ואכמ"ל.

העבודה³, וצריך הוא לעמוד על גבי הרצפה בשעת עשיית העבודה⁴, וייתכן שעצם הפסול של יושב בשעת העבודה נלמד גם הוא מפסוקים אלו⁵, וכמו כן יש עוד דברים שפוסלים בשעת העבודה משום ד"אין דרך שירות בכך"⁶. המורם מכל הנ"ל הוא שגם תהליך העבודה הינו בעל משמעות, ולא רק התוצאה. אמנם, כל הדינים שהזכרנו מעכבים את כשרות הקרבן, בניגוד לשחיטה בכלי שרת אליבא דהרמב"ם. לכן נראה לומר שישנם שני שלבים של שירות לפני ה': שלב אחד מעכב את עצם מעשה העבודה, עד כדי כך שעצם הפעולה נפסלת בהעדרו ופוסלת את כל הקרבן (דומיא דזר או פסול שעבד). בנוסף ישנו שלב שני, שהוא קיום מהודר של שירות לפני ה'; פעולת העבודה אינה פגומה בלא הידור זה, ועדיין "עבודה" מקרי, וממילא אין נפקא מינה לכשרותו של הקרבן. השתא דאתינן להכי, והצדקנו את מושג ה"לכתחילה" לגבי זריקה ביד ימין או לגבי עמידה על אבן המתנדדת, אולי יש ללמוד משם גם לענייננו - שחיטה בכלי שרת לדעת הרמב"ם: גם כאן תהיה רמה של לכתחילה, אף ששחיטה בכלי שרת אינה מעכבת בדיעבד.

אולם, נראה שהיקש זה אינו נכון. הלא ידועים דברי הגמרא בזבחים (כו.), שאם אדם פורח באויר העזרה ושוחט - שחיטתו כשרה, אבל אם קיבל באופן כזה - קבלתו פסולה, משום ד"אין דרך שירות בכך", ולכאורה משמע מן הגמרא דשחיטה אינה צריכה להיות בדרך שירות. ועוד, כתבו תוספות (זבחים יד: ד"ה הג"ה) שדווקא לאור הדין הזה נאמר ד'שחיטה לאו עבודה היא'. ויש לומר בפשטות, שקיום כפול זה בעבודת הקרבנות - קיום אחד מצד החפצא, שהוא הקרבת הקרבן בכשרותו; וקיום שני של הכהן המקריב, שהוא שירות לפני ה' - שייך רק בשאר עבודות, אבל לא בשחיטה. זאת מכיוון ש'שחיטה לאו עבודה היא', והראיה לכך היא שזר - שלא נבחר

3 עיין זבחים כו. ורש"י שם ד"ה וקיבול (ובגירסת הגר"א שם), ובתוס' יד: ד"ה הג"ה, ועיין לקמן.

4 עיין ספרי שופטים, פיסקא כ"ו: "ושרת בשם ה' אלקיו" - על גבי הרצפה, מיכן אתה אומר ערל, טמא, יושב, עומד על גבי כלים או על גבי בהמה או על גבי רגלי חבירו - פסול" (כך ע"פ מהדרת פינקלשטיין, אולם עיין בשינויי נוסחאות שם). ועיין עוד בתוס' זבחים קי. ד"ה מין: "והא דאמרינן לעיל גבי רגל חבירו פסול, אין דרך שירות בכך".

5 עיין זבחים כג., ובספרי שופטים, פיסקא כ"ד: "מגיד שאין שירות כשר בו אלא מעומד, הא אם ישב ושרת - עבודתו פסולה". ויעיין ברמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ה, ה"ז) שכתב ד"כל העובד והוא יושב חילל ועבודתו פסולה; ואינו לוקה מפני שאזהרה שלו מכלל עשה היא", ולא הסביר הרמב"ם באיזה עשה מדובר. ואולי יש לומר שיש מצוות עשה לשרת בשם ה', ושירות זה נעשה דווקא בעמידה (כמו שנאמר "לעמוד לשרת"), וממילא היושב ועובד מבטל מצווה זאת.

6 עיין יומא נח. וזבחים כד., כו. .

לשרת - כשר לשחוט. לכאורה, זהו ההבדל בין שחיטה ושאר עבודות הקרבן: אף ששחיטה הינה חלק מעבודות הדם, וברור שיש קיום מסוים מצד הקרבן בשחיטתו - כל זה הוא רק מפאת הקרבן עצמו, אבל מצד הגברא המבצע אותה שחיטה לאו עבודה היא, שאין במעשה השחיטה עניין של שירות לפני ה'.⁷ ואם כן, יוצא שאין שום מקום לרמת לכתחילה בשחיטת קדשים: בשחיטת קדשים קיימת רק חלות דין בקרבן, אבל אין קיום של שירות בעשיית הפעולה עצמה. ואם כן, לא מצינו לרמב"ם עזר במושג של שירות, ועדיין צריך עיון.

ב

קידוש אחר קידוש

על מנת להסביר את שיטת הרמב"ם הפנו כמה אחרונים⁸ לגמרא בסוטה (יד:), שדנה בדיני מנחת קנאות ובדיני מנחות בכלל. הגמרא אומרת, שלאחר קמיצת המנחה הקומץ טעון נתינה לתוך כלי שרת. ומקשה הגמרא מדוע צריכים לתת את הקומץ לתוך כלי שרת, "הא קדשה חדא זימנא": הרי נזכר בתוספתא המובאת שם דצריכים לקדש את כל המנחה בכלי שרת קודם הקמיצה, ואם כן - למה לי קידוש שני של הקומץ בלבד בכלי שרת נוסף? ותירצה הגמרא שם: "מידי דהוה אדם: דם אע"ג דקדישתיה סכין בצוואר בהמה הדר מקדיש ליה בכלי שרת, הכא נמי לא שנא". כלומר, על אף שהדם נתקדש בעודו בצוואר הבהמה על ידי הסכין, בכל זאת עליו להתקדש שנית על ידי כלי שרת בשעת קבלת הדם. אם כן, ניתן לומר שגם קומץ המנחה צריך קידוש על ידי כלי שרת פעמיים.

בדברי הגמרא אנו מוצאים סברה ברורה לצורך בכלי שרת בשחיטה: כדי לקדש את דם הקרבן בעודו בצוואר הבהמה. לאור דברי הגמרא, טען הרב איסר זלמן מלצר זצ"ל,⁹ מובן מדוע כתב הרמב"ם כי הצורך בכלי שרת בשחיטה הוא לכתחילה בלבד, אבל בדיעבד סגי בלאו הכי: לדם יש קידוש אחר בשעת קבלתו בכלי, ואם כי לכתחילה בעינן קידוש אחר קידוש, בדיעבד די בלא זה. ובנקודה זו שאני זבחים

7 ביחס למעמד שחיטה כעבודה, עיין מאמרו של מו"ר הרב צבי שטר שליט"א "בגדר שחיטה לאו עבודה היא", בחוברת קול צבי (חוברת א', ניו יורק; ישיבת רבינו יצחק אלחנן, תשנ"ט), ומאמרו של ידידי הרב מרדכי נוביק 'מעמד שחיטה כעבודה', עמ' 75. ויעויין עוד לקמן בחלק ג' במאמר זה.

8 עיין אבן האזל (הל' מעשה הקרבנות פ"ד, ה"ז), שער מרדכי (פ"ה, אות ג') ובספר שיעורי מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין למסכת זבחים (עמ' 366-364).

9 עיין אבן האזל (שם) ושער מרדכי (שם).

ממנחות: בזבחים הבהמה מתקדשת על ידי אמירה בפה, וכבר בשעת הקדשת הבהמה ישנה קדושת הגוף. תפקיד כלי השרת בשעת שחיטה אינו אלא לקדש את הדם, ולדם עצמו יש קידוש אחר - הקבלה בכלי שרת. אולם במנחות המצב שונה לגמרי, שכן המנחה נתקדשה רק בקדושת דמים בשעת הקדשה בפה, ואינה מתקדשת בקדושת הגוף עד שתונח בתוך כלי שרת. לכן ברור שקידוש כל המנחה על ידי כלי שרת יעכב אפילו בדיעבד, ובלי הנחת המנחה לתוך כלי שרת לא תהא לה קדושת הגוף כלל. ואף שיש מעשה קידוש בשעת נתינת הקומץ לתוך כלי שרת (והלא בזה מדובר בסוגיה דסוטה שם), מכל מקום רק הקומץ עצמו נתקדש על ידי נתינה זו, ואילו שאר המנחה מתקדשת רק על ידי הנחתה בתוך כלי השרת הראשון.

ובאמת, סברה זו בשיטת הרמב"ם מפורשת בחידושי הרמב"ן על הסוגיה בחולין (ג.), שקבעה כי בכל שוחטים ואפילו בקרומית של קנה:

אלא היינו טעמא, משום דסכין למאי קאתי, לקדשיה לדם בצוואר הבהמה, וכיוון דהדר מקדש לה בכלי שרת דקבלה, בדיעבד לית לן בה, והכי נמי משמע בפרק היה מביא במסכת סוטה (ד"ה והא).

דבריו מפורשים כדעת הרמב"ם וכהסברו של ר' איסר זלמן מלצר. לאור יסוד זה ניתן גם להבין את הסברה העומדת מאחורי שיטת רבינו אפרים, דאין צריכים כלי שרת כלל: לעולם יש קידוש בשעת קבלת הדם, ומעיקר הדין סגי בהכי, וכדברי הרמב"ן. זאת על אף ששיטתו נתקלת בקושי מן הסוגיה בסוטה, שם משווים בין זבח ומנחה, ומשמע שיש קידוש ראשון על ידי כלי שרת בשניהם (לכל הפחות ברמת הלכתחילה).¹⁰

שחיטה כמקדשת הקרבן

אמנם, אם כן, הדרא קושיה לדוכתא: אם נכונים דברי הרמב"ם והרמב"ן - והסוגיה בסוטה לכאורה מוכיחה כדבריהם - יקשה עלינו להבין את שיטת תוספות, שכלי שרת מעכב ואפילו בדיעבד. הלא כלי שרת אינו עושה כלום בשחיטה, חוץ מקידוש הדם, ולדם עצמו יש קידוש אחר בשעת קבלה. ממילא, איזו סברה יש לפסול קרבן שלא נשחט בכלי שרת?

10 כתב הריטב"א בחולין (ג. ד"ה איבעית אימא): "ואיכא למידק, דהא אמרינן במסכת סוטה (יד:): דסכין מקדש דם השחיטה, ואין מקדש אלא דבר שהוא כלי שרת, ולא הרגישו בזה בתוספות". לאמיתו של דבר, בעלי התוס' כבר דנו בקושייה זו; עיין שיטה מקובצת זבחים מז. אות ל', בשם תוס' אחרות מתלמיד מהר"פ, ועיין לקמן.

כדי להסביר את שיטת תוספות, צריכים אנו לבאר קודם את משמעותה של השחיטה ביחס לקדושת הקרבן בכלל. המשנה במעילה (ט:) קובעת: "העולה - מועלין בה משהוקדשה. נשחטה - הוכשרה ליפסל בטבול יום ובמחוסר כפורים ובלינה", וכן מפורש שם ביחס לשאר הזבחים. יוצא מן המשנה, לכאורה, שקדושת הקרבן נוצרת בשני שלבים: השלב הראשון חל בשעת ההקדשה בפה, והשלב שני חל דווקא בשעת השחיטה. אמנם, שמעתי ממו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א שיש להסתפק: האם החומרות שחלות רק משעת שחיטה ואילך הינן משום חלות קדושה נוספת בשעת השחיטה, או משום שלאחר השחיטה הבהמה כבר איננה בחיים, וחוסר פסולים אלו לפני השחיטה אינו משום חיסרון בקדושה אלא משום שאינם חלים על בעלי חיים.¹¹ לפי זה, אין להוכיח מן המשנה שישנה תוספת קדושה בקרבן על ידי השחיטה.

אולם, יש לבחון את משמעותם של כמה דינים אחרים שחלים על ידי שחיטה. ראשית, נאמר במשנה (זבחים פד.), שקרבן שעלה לראש המזבח בחיים - ירד, אבל אם נשחט שם - שוב לא ירד. ופירש הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין פ"ג, ה"ד-ה) שבהמה בחייה לא קרויה ראויה למזבח, והרי היא דומה לקומץ המנחה שלא נתקדש בכלי.¹² מהשוואה זו משמע, שהעדר דינים מסוימים קודם שחיטת הבהמה אינו משום שהבהמה עדיין בחיים - דאם כן, מה הדימיון לקומץ שלא נתקדש בכלי - אלא שקדושת הקרבן עדיין לא הושלמה. ובזה שווה קרבן לפני שחיטה לקומץ המנחה שלא נתקדש בכלי, דבשניהם חסר שלב מסוים של קדושה ונכונות למזבח, ולכן אפילו עלו למזבח - ירדו.

הלכה נוספת שיש לדון בה בהקשר זה היא דין 'פסולו בקודש'. ישנם כמה דינים ששייכים גם בקרבנות פסולים, בתנאי שמדובר במקרה של 'פסולו בקודש'. בין הדינים הללו ניתן למנות את ההלכה שעופות אינם מטמאים בבית הבליעה (זבחים סח:); אם עלה הקרבן לראש המזבח - שוב לא ירד (זבחים פד.);¹³ חיוב על קרבן כזה משום

11. יעויין גם בשיעורי מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין על זבחים, עמ' 302.

12. עיין זבחים פג:.

13. היחס בין דין 'פסולו בקודש' ודין 'אם עלה - לא ירד', תלוי במחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה שם, ומה שכתבנו נכון רק לדעת רבי שמעון. אמנם, לכאורה, לדעת רבי יהודה המשמעות של שחיטה חריפה יותר, שכן לדעתו קרבן לעולם לא מתקבל על גבי המזבח ללא שחיטה כשרה, שהרי לפי רבי יהודה גם כאשר נשחט הקרבן בלילה, אם עלה - ירד (ועיין עוד במעילה ב: וברמב"ם הל' פסולי המוקדשין פ"ג, ה"ז ובנושאי כלים שם לגבי קדשי קדשים שנשחטו בדרום).

העלאה בחוץ (זבחים קט.); וכן ייתכן שמועלין בו.¹⁴ והנה, נחלקו הראשונים בגדר 'פסולו בקודש'. שיטה אחת, שהובאה על ידי הרבה ראשונים, מפרשת ש'פסולו בקודש' היינו שהפסול אירע לאחר שחיטה. ביחס לשיטה זו, הריטב"א (נידה מא. ד"ה שהיה) הדגיש את הקדושה שחלה בקרבן בשעת שחיטה: "וכן כל שנשחטה בהכשר ואירע לו פסול אחרי כן, כלומר **שנפסל בקדושתו**". מדבריו משמע כי דווקא לאחר שחיטה הקרבן עומד "בקדושתו", אבל לא לפני כן.¹⁵

כמו כן, נחלקו האמוראים בזבחים נט. אם יש דיחוי בבעלי חיים: דעת רבי יוחנן היא שבעלי חיים נדחין, ואילו דעת רב היא שקדשים נדחין רק לאחר שנשחטו, וכן פסק הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין פ"ג, הכ"ב-כג). ואם כי יש להסתפק גם כאן באותו ספק שהעלה מו"ר הרא"ל שליט"א לגבי המשנה במעילה דלעיל, דאולי הדין שאין בעלי חיים נדחין לדעת רב הוא משום דבהמה חיה מופקעת מחלות שכזו, ולא משום חיסרון בקדושתה, הרי שיתכן גם כי ההפקעה מדיחוי הינה משום שיש חיסרון בקדושת הקרבן כל זמן שלא נשחט.¹⁶

המורם מכל הדינים הללו, לכאורה, שישנו שלב נוסף של קדושת קרבן שחל דווקא בשעת השחיטה. שחיטת הקרבן אינה רק תחילת עבודת הדם, אלא גם מעשה קידוש מסוים של כל הקרבן כולו.

קידוש כלי וקידוש מעשה

ברם, יש לדון באופיה של שעת השחיטה כשעת קידוש הקרבן. כיצד בדיוק מתקדש הקרבן בעת השחיטה? נראה כי שאלה זו תלויה במחלוקת המפרשים, כיצד לפרש את הדעה שגדר פסולו בקודש הינו שהפסול אירע לאחר שחיטה.

דעת תוספות היא שלא השחיטה עצמה היא שמקדשת את הקרבן, אלא הסכין, שכן לגבי גדר 'פסולו בקודש' כתבו תוספות (זבחים סח: ד"ה אמר): "וכל שפסולו בקודש דלא ירד, היינו שאירע פסול משנשחט ונתקדש בקדושת כלי". ועוד כתבו (זבחים פד. ד"ה כל): "כל שפסולו בקדש - שאירע לאחר שחיטה, **שנתקדש בכלי** כדפרישית לעיל". לדעת תוספות לא השחיטה עצמה מקדשת את הקרבן, אלא כלי השרת ששוחטים בו. וכן הקשו תוספות על מה שכתוב בגמרא, שקמיצת זר תרד:

14 עיין מעילה ב.ב.; ובמהר"י קורקוס על הרמב"ם הל' מעילה פ"ג, ה"א. אולם, הרמב"ם עצמו פוסק שאין מעילה מדאורייתא בשום קרבן שנפסל.

15 וכעין זה עיין ברשב"א בנידה מא. ד"ה מרבה, ובתוס' זבחים סח: ד"ה אמר, ושיטה מקובצת שם, אות ה' ובדף פד., אות ה'.

16 עיין שיעורי מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין על זבחים עמ' 302-303.

תימה, כיוון דנתקדש בכלי שרת הוא, פסולו בקודש קרינא ביה. ושמא כיוון דתחילת עבודתה ביד ולא נתקדש בכלי שרת בתחילת עבודה לא חשיב פסולו בקודש ולא דמי לשחיטה דסכין מקדשא ליה (זבחים סט. ד"ה אין).

גם כאן מדגישים תוספות שהסכין הוא המקדש את הקרבן, ואין בין מנחה לזבח אלא שקידוש המנחה נעשה על ידי כלי שרת קודם לתחילת הקרבתה, ונמצא מחוץ למסגרת עבודה, ואילו קידוש הזבח נעשה על ידי כלי שרת - דהיינו: על ידי הסכין ששוחט בו - דווקא בתוך מסגרת העבודה.

בניגוד לבעלי התוספות, השיטה מקובצת מתעלם מן הסכין ומדגיש את עצם מעשה השחיטה כמקדש הקרבן. כך היא לשונו, כאשר הסביר מדוע - לדעה אחת - פסול יוצא נחשב 'פסולו בקודש', ואילו מליקת זר - לא:

הילכך דווקא יוצא חשיב פסולו בקודש, משום דנפסל אחר שנכשר בעבודה, כלומר אחר שהיתה בה עבודה בהכשר, לאפוקי מליקת זר דפסול מעיקרא ולא הוקדש בשום עבודה בהכשר (זבחים סח. אות ה').

לדעת השיטה מקובצת, היכולת של השחיטה לקדש קרבן הינה משום ששחיטה היא כעין עבודה, והקרבן "הוקדש בשום עבודה בהכשר". גם בסוגיה אחרת הקשה השיטה מקובצת מדוע בבהמה שנשחטה בלילה - שנקראת פסולו בקודש אליבא דרבי שמעון - אנו זקוקים לטעם ד"יש לו הכשר במקום אחר", ואילו בהמה שנשפך דמה נקראת גם היא פסולו בקודש, ואף על גב דאין לה הכשר במקום אחר, ותירץ הכי:

וי"ל, דדווקא גבי שחיטה בלילה צריך שיהא לה הכשר במקום אחר, לפי שעדיין לא נעשה בה עבודה בהכשר... אבל נשפך דמה, שכבר נשחטה בהכשר כהאי גונא קרי ליה שפיר פסולו בקודש (זבחים פד. אות ה').

אם כן, לדעת השיטה מקובצת שחיטה קרויה עבודה לגבי דין 'פסולו בקודש'. כל קרבן ש"נעשה בה עבודה בהכשר" נכנס לקדושה על פי העבודה ההיא, ואפילו אם ייפסל הקרבן לאחר מכן - הרי הוא כבר "בקודש".¹⁷ ועוד מצינו שהשיטה מקובצת צועד לשיטתו, שכן כאשר הקשה על שיטת רבנו אפרים - שאין צורך בכלי שרת בשחיטה - מן הסוגיה בסוטה שהובאה לעיל, ממנה משתמע שהסכין מקדשת את הקרבן, תירץ:

17 ועיין עוד בשיעורי מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין על זבחים, עמ' 365.

וכן משמע התם דקאמר סכין מקדשא ליה לצוואר בהמה אלמא משמע דכלי שרת הוא. ויש לדחות, דלעולם הסכין אינו כלי שרת, והא דקאמר התם סכין מקדשא ליה לשחיטה אינו רוצה לומר שהוא כלי שרת אלא משום שהוא ראוי לשחוט (זבחים מז., אות ל', בשם תוספות אחרות מתלמיד מהר"פ).

כלומר, לא הסכין הוא שמקדש, אלא מעשה השחיטה שנעשה על ידי הסכין. ואף אם כתוב בגמרא ש"סכין מקדשא ליה" - אין הכוונה שהסכין עצמו מקדש, אלא "משום שהוא ראוי לשחוט", דהיינו שמעשה השחיטה היוצא ממנו הוא שמקדש. ברם, דברי השיטה מקובצת עדיין טעונים ביאור. בפשטות, יש רק שני מקורות לקדושת קדשים: הקדשה בפה, וקידוש על ידי כלי שרת. אם כן, מה פשר הקביעה שעצם עשיית עבודה בהכשר יכולה לקדש? ונראה לתרץ על פי יסוד שחידש המקדש דוד (קדשים ח"א, סי' ג', אות א'), לאור דברי הראשונים: יש מקור שלישי לקדושת חפץ - עצם תיקונו למזבח, גם אם תיקון זה לא נעשה בכלי שרת. עיקרון זה עולה מדברי תוספות, שהקשו במה נתקדשו עצים למזבח "הא קרדום אינו כלי שרת?", ותירצו:

דקידוש כלי דעצים היינו שמשפ"י¹⁸ להו לגיזרין אע"ג דקורדום לאו כלי שרת הוא, כדאמר בפרק י"ב דמנחות (קא.) 'עצים כמה דלא משפי להו לגיזרין לא מיתכשרי' (זבחים לד. ד"ה שקדש).

כלומר, במקום שאין כלי שרת - עצם התיקון למזבח יכול לקדש. וכן הביא המקדש דוד את דברי הריטב"א (שבועות י: ד"ה ואמאי) לגבי קטורת, דאף על גב שהמכתשת אינה כלי שרת, "רבא סבר דקטורת קדושת הגוף מקדשה לה לכשנתן למכתשת שנכנסת בזיקת קטורת", וזהו כעין דברי תוספות לגבי עצים. על בסיס יסוד זה, הסביר בעל המקדש דוד (על פי דברי רש"י ורבנו גרשום מאור הגולה במעילה ט.) מדוע שתי הלחם ולחם הפנים הוכשרו ליפסל מש"קרמו בתנור", על אף שלא ברור כי התנור הוא כלי שרת: "זה דהתנור מקדש אינו כשאר קידוש כלי שרת דמתן בכלי מקדש, דהכא הוא מין קידוש אחר דעשייתן ותיקונן של הלחם היא המקדשת אותן".

ובהסבר הדבר שמעתי ממו"ר הרא"ל שליט"א, שישנם שני מיני קידוש לגבי קדשי מזבח:

א. מעשה הקדשה (הקדשה בפה או על ידי כלי שרת) שחל על עצם החפצא.

ב. תהליך שני, שבו אין מעשה הקדשה בחפצא, אלא הקרבן נתקדש על ידי עצם העלייה על מסלול של הקרבה לפני ה'.¹⁹

ויש לומר שזוהי כוונת המקדש דוד שהתיקון מקדש: התיקון למזבח הוא תחילת תהליך ההקרבה, ובעצם התחלתו נתקדש החפצא. ואף הוא עצמו העלה שם, שאולי יש לומר כן גם לגבי שחיטת הקרבן: "דאף קדושת השחיטה היא קדושת התיקון, שע"י השחיטה נעשית זבח וזה מקדש אותה ולא כקידוש שאר כלי שרת". לכאורה, זוהי שיטת השיטה מקובצת לגבי 'פסולו בקודש': עצם מעשה השחיטה מכניס את הקרבן ל'קודש', כיוון שהשחיטה היא תחילת תהליך הקרבת הקרבן על גבי המזבח. לאור זאת, מבוארת כוונתו במה שכתב שעל ידי השחיטה נעשית עבודה בהכשר: אף על פי ששחיטה לאו עבודה היא (כדאיתא בזבחים יד:) - זהו ביחס לאדם השוחט, אבל מצד הקרבן אין ספק שהשחיטה היא תחילת תהליך ההקרבה, ולכן עליה להיות בפנים, ביום, לשמה וכו'.²⁰

אם קדושת השחיטה אכן אינה נובעת ממגע בכלי שרת, אלא מעצם מעשה השחיטה ותחילת תהליך ההקרבה, הרי שתתבאר לנו שיטת רבינו אפרים (ואף שיטת הרמב"ם והרמב"ן ברמת הדיעבד) שאין צורך בכלי שרת לשחיטה כלל: לא כלי השרת הוא שמקדש את הקרבן בשעת שחיטה, אלא מעשה השחיטה עצמו. וכבר עמד המקדש דוד על כך:

ובזה ניחא שפיר אותן השיטות דסבירא להו דסכיין אין צריך להיות כלי שרת כיוון דאין זו אלא קדושת התיקון אין צריך כלי שרת וכמו קורדום דאינו צריך להיות כלי שרת.

לסיכום, עד כה ניתן לומר כי מן הגמרא עולות שתי נקודות:

א. קרבן מתקדש בשעת שחיטה (על פי הסוגיות בזבחים).

ב. סכיין מכלי שרת מקדש (על פי הסוגיה בסוטה).

19 יש לתת את הדעת על הקשר בין שני המסלולים הללו, לבין שני המסלולים של קידוש כלי שרת הנזכרים ביומא (יב:): "כל הכלים שעשה משה משיחתו מקדשתו, מכאן ואילך עבודתו מחנכתו". באופן דומה קיימים שני מסלולים לגבי חינוך כהן גדול, עיין שם, ואכמ"ל.

20 עוד עיין במאמרו של מו"ר הרב צבי שטר שליט"א "בגדר שחיטה לאו עבודה היא", בחוברת קול צבי (ניו יורק: ישיבת רבינו יצחק אלחנן, תשנ"ט, חוברת א'). יש להוסיף, שגם לדעת תוס' דלעיל ברור שגדר 'פסולו בקודש' אינו תלוי אך ורק בקידוש כלי שרת לחוד, אלא דווקא כשנתקדש הקרבן על ידי כלי שרת בתוך מסגרת של עבודה, וזהו פשר דבריהם לעיל: "נתקדש בכלי שרת בתחילת עבודה". אם כן, יוצא שגם אליבא דתוס' יש משמעות לשחיטה כעבודה, דק סכיין שמקדש בתחילת עבודה הופך את הקרבן להיות "בקודש".

נחלקו הראשונים אם יש להקיש בין שתי הנקודות הללו. לדעת תוספות שתי הנקודות זהות: מעשה הקידוש על ידי הסכין הוא-הוא קידוש הקרבן בשעת השחיטה, כך שהסכין מקדש את הקרבן להיות 'בקודש' ולהיקרב. אם כן, ברה כחמה שיטת תוספות בריש פרק 'איזהו מקומן' דכלי שרת מעכב בשחיטה, שהרי ללא כלי שרת לא נתקדש הזבח בקדושת קרבן ואינו קרוי ראוי למזבח. לעומת זאת, הרמב"ן כתב שתפקיד כלי השרת בשעת השחיטה הינו לקדש את הדם, ואם מצאנו שגם הקרבן מתקדש באותה שעה - לכאורה צריכים אנו לומר שקידוש הקרבן נעשה על ידי מעשה השחיטה עצמו, וכדברי השיטה מקובצת לעיל. קידוש זה אינו קשור כלל לכלי שרת, ולכן כלי שרת אינו מעכב בדיעבד לדעת הרמב"ן והרמב"ם.

בין זבח למנחה

אמנם, אף אם הצדקנו את דברי תוספות מצד הסברה, קשה להולמם עם הסוגיה בסוטה. על פי פשטות דברי הגמרא שם משמע, דמעשה הקידוש שעושה הסכין הינו ביחס לדם בלבד: "דם, אע"ג דקדישתיה סכין בצוואר בהמה", וכמו שכתב הרמב"ן. ואילו לדעת תוספות, הסכין מקדש את הבהמה כולה ולא דווקא את הדם. ונראה שיש לפרש פירוש חדש בגמרא שם בסוטה, על פי ההשוואה שמופיעה שם בין זבח ומנחה. הגמרא אומרת שבקרבן מנחה יש שני שלבי קידוש:

א. נתינה של כל המנחה כולה לתוך כלי שרת.

ב. נתינה של הקומץ לתוך כלי שרת שני, לאחר קמיצה.²¹

והנה, ברור שהקידוש השני - המיוחד לקומץ - מעכב, כפי שמפורש בגמרא בזבחים על דברי המשנה "המזבח מקדש את הראוי לו":

ראוי לו - אין, שאין ראוי לו. לא, למעוטי מאי? אמר רב פפא: למעוטי קמציין שלא קידשו בכלי. מתקיף לה רבינא: מאי שנא מדעולא? דאמר עולא: אימורי קדשים קלין שהעלן לפני זריקת דמן לא ירדו, נעשו לחמו של מזבח! הנך לא מיחסרו מעשה בגופייהו, הני מיחסרו מעשה בגופייהו (זבחים פג:).

הרי שקומץ ללא נתינה לכלי שרת חסר מעשה בגופו, ואינו ראוי למזבח, וזאת בניגוד לאימורי קדשים קלין לפני זריקה. לאור זאת, יש להקשות: כל סברת הרמב"ן, שכלי שרת בשחיטה אינו מעכב, מבוססת על העובדה שיש קידוש אחר קידוש בדם הזבח, וגם ללא קידוש הסכין יתקדש הדם על ידי קבלתו בכלי שרת; ואילו כאן, לגבי מנחה,

21 אולם עיין במנחות כו., שם מובאת דעה שלא מצריכה נתינת קומץ לתוך כלי שרת, ויש לבחון את השיטה הזו לאור דברינו כאן.

הגמרא אומרת שקידוש הקומץ בכלי שרת מעכב אף על גב דנתינת הקומץ לתוך כלי שרת הינה קידוש שני, שהרי כבר נתקדשה המנחה על ידי נתינת כל המנחה ביחד בכלי שרת. מדוע לא נאמר שבדיעבד סגי בקידוש אחד, ומכל מקום נתקדש הקומץ, וכעין סברת הרמב"ן גבי דם?

בשיטה מקובצת על אתר (זבחים פג:; אות א') התייחס לקושייה זו:

ואע"ג דהמנחה נתקדשה בביסא, דאם לא כן חולין גמורין הן ופשיטא דתרו, מ"מ אחר שהוברר חלק האישים לא נתקדשה, דאותה קדושה שהיה בביסא חלק הכהנים היה מעורב בה, ומשום הכי ממצט ליה תנא דמתני' כיוון דלא נתקדשה אחר שהוברר חלק האישים אע"ג דנתקדשה קודם לכן כדפירשנו.

כלומר, קומץ המנחה מצריך קידוש נוסף לאחר שהוברר לאישים כדי להיות "ראוי למזבח", ובקידוש הראשון לא סגי. בהסבר הדבר יש לומר, שהקידוש השני של הקומץ לאחר שהוברר לאישים שונה מהקידוש הראשון של המנחה, ואין זה דומה כלל לקידוש אחר קידוש. הקידוש הראשון הוא קידוש של כל המנחה כולה בקדושת הגוף, שכן לפני כן הייתה המנחה קדושה רק בקדושת דמים. אמנם, לא כל המנחה מיועדת לעלות לאישים, שהרי שיירי המנחה נאכלים לכהנים ולא שייכים למזבח כלל. לחלק המיועד למזבח, דהיינו הקומץ, נדרש קידוש נוסף לאישים, מעבר לקדושת הגוף שיש בו כחלק מן המנחה כולה. ביחס לקומץ, אם כן, יש שני תהליכי קידוש:

א. קידוש בקדושת הגוף, כחלק מן המנחה כולה.

ב. קידוש להיקרב על גבי המזבח, שמתאפשר רק לאחר ש"הוברר חלק האישים".

כעת, נחזור לזבח. הגמרא בסוטה דימתה את תהליך קידוש המנחה לתהליך קידוש הזבח. ויעויין עוד בגמרא בזבחים (יג:), שמדמה את נתינת הקומץ לכלי שרת לקבלת דם הזבח בכלי שרת: בתחילה פרכה הגמרא שם לגבי נתינת הקומץ לתוך כלי שרת - "אילימא דדמי לקבלה; מי דמי? התם ממילא, הכא איהו קא שקיל ורמי", אולם מסקנת הסוגיה שם היא "לעולם דדמי לקבלה, ודקאמרת הכא ממילא התם איהו קא שקיל ויהיב, כיוון דאידי ואידי מתן כלי הוא, מה לי ממילא, מה לי קא שקיל ויהיב". ונראה, דבהווא אמינא סברה הגמרא שעיקר עבודת קבלה הוא במעשה העבודה, ובזה אין לדמות נתינת הקומץ לקבלת הדם, דנתינת הקומץ היא בידיים ואילו קבלת הדם

היא ממילא. אולם, למסקנה, הגמרא סוברת שעיקר משמעות הקבלה היא בתוצאה - שנתקבל הדם בכלי ושנתקדש בו, ובזה שווה נתינת הקומץ לקבלת הדם.²² אולם, אם נרצה לערוך השוואה מוחלטת בין זבחים למנחות, נצטרך למצוא קידוש ראשון של דם הזבח על ידי כלי שרת, באופן שיקביל לקידוש הראשון של קומץ המנחה, שהוא קידוש כחלק מן המנחה כולה. לפי הרמב"ן, נראה שהדמיון בין זבחים ומנחות אינו שלם: קידוש כזה אינו קיים בדמו של הקרבן, משום שהקידוש הראשון של הדם על ידי הסכין הוא קידוש של הדם בלבד. הקידוש על ידי הסכין אינו מקביל לקידוש הראשון של הקומץ, אלא דומה יותר לקידוש השני של הדם בשעת קבלה. זו הסיבה שקידוש על ידי סכין מכלי שרת אינו מעכב בדיעבד, לפי הרמב"ן, דאין בו אלא תוספת קדושה שעתידה להתקיים על ידי קבלה בכלי שרת. אולם, לפי שיטת תוספות, הדברים כפתור ופרח: לדעתם הסכין מכלי שרת מקדש לא רק את הדם בלבד, אלא גם את הקרבן כולו, וקידוש הדם הינו רק חלק מקידושו הכללי של הקרבן. לאור זאת, הסוגיה בסוטה כלל איננה קשה על שיטת תוספות. אדרבה, זוהי בדיוק ההשוואה בסוגיה בין זבח ומנחה: "דם אע"ג דקדישתיה סכין בצוואר בהמה" - לא שנתקדש הדם בלבד, אלא כחלק מקידושה הכללי של הבהמה - "הדר מקדיש ליה בכלי שרת", דהיינו לאחר שהוברר למזבח; "הכא נמי לא שנא" - לגבי קומץ, שגם בו ישנם שני שלבים של קידוש: הראשון - כחלק מן המנחה כולה; והשני - לאחר שהוברר לאישים.²³

22 ועיין בחידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין פ"ח, ה"ב), דאפילו אם לבונה אינה צריכה עבודת קבלה בכלי, מכל מקום היא טעונה קידוש שני בכלי שרת, דרך אז חזיא להקרבה. ונפקא מינה לעניין מחשב בשעת נתינה לכלי, דמחשבת פסול שייכת רק בעבודה, עיין שם.

23 שוב מצאתי כי הגמרא במנחות (טז:) דנה גם היא בקידוש הדם בצוואר. שם אומר רבי יוחנן, דאפילו לדעת חכמים שאין מפגלין בחצי מתיר - היינו דווקא בעבודות המתירות, אבל בעבודות שאינן מתירות - כגון הולכה - אפילו אם חישב מחשבת הזמן רק בהולכת הקומץ אבל לא בהולכת הלבונה, מודים חכמים שחל שם פיגול וחייבים עליו כרת. וזהו מה שאמר רבי יוחנן: "כל עבודה שאינה מתרת, עבודה חשובה היא לפגל עליה בפני עצמה". ופריך עליה רב שימי בר אשי מן הסוגיה בפסחים סג, שם נאמר דאין מפגלין בחצי מתיר גם לגבי שחיטה, וצריך לחשב בחתיכת שני הסימנים ולא רק באחד מהם. ולפי זה, קשה לרבי יוחנן, דשחיטה עבודה שאינה מתרת, ולדעתו היה לומר דחשובה היא לפגל בפני עצמה. ותירץ רבי יוחנן: "מי סברת דם בצוואר בהמה קדוש? דם - סכין מקדשא ליה, והבא לקדש כבא להתיר דמי". וקשה לדברינו, שכן מלשון הגמרא משמע שרק הדם נתקדש על ידי הסכין, וזהו כדעת הרמב"ן ודלא כדעת התוס'. ותינח דבסוגיה דסוטה מדובר רק בדם, ואפשר לומר שכוונת הסוגיה שם היא שגם הדם מתקדש על ידי הסכין, אך אליבא דאמת לא רק הדם מתקדש אלא כל הקרבן. אולם בסוגיה במנחות לא מדובר רק בדם, והיה לגמרא לומר דכל הבהמה נתקדשת על ידי

אם כן, לפי שיטת תוספות, תהליך קידוש הדם בזבחים מקביל לחלוטין לקידוש חלקו של גבוה במנחות. בקומץ, יש שני שלבי קידוש: קידוש ראשון, שבו נתקדש הקומץ על ידי כלי שרת בקדושת הגוף, וכחלק מהמנחה כולה; וקידוש שני, שבו נתקדש הקומץ בכלי שרת שני להיקרב על גבי המזבח, וזהו דווקא לאחר ש'הוברר חלק האישים" על ידי עבודת קמיצה. תהליך זהה קיים גם בדם הזבח: קידוש ראשון בקדושת קרבן כחלק מהקרבן כולו, והוא על ידי כלי שרת ראשון, דהיינו סכין; וקידוש שני ליקרב לגבוה, לאחר שהוברר הדם כחלק שיעלה לריצוי על גבי המזבח, והוא על ידי כלי שרת שני - מזרק הקבלה. ומבואר ברש"י בסוגיה בזבחים (יג: ד"ה בשלמא), שגם בדם הזבח יש מעשה בירור של חלק לאישים דומיא דקומץ המנחה, שכך פירש רש"י את ההשוואה שם בין שחיטת בהמה וקמיצת מנחה: "היינו כשוחט, שמוציא דם שהוא חלק גבוה מן הבשר שהן שיריים, אף זה הפריש קומץ מתוך שיריים".²⁴

על פי זה נראה, שהקידוש על ידי מזרק בשעת קבלה הינו הכרחי, שכן רק קידוש זה מקדש את חלק הגבוה של הקרבן לשם המזבח. במקום שלא נתקדש הדם בקדושה שנייה - כגון כשנתקבל הדם בכלי חול - מסתברא דאינו ראוי למזבח כלל, דומיא דקמצים שלא נתקדשו בכלי (וכן כתוב בשיעורי הגר"ז לזבחים קח). ונפקא מינה למה שפסק הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (פי"ח, ה"ז) ד"קבל בכלי חול בפנים, וזרק בחוץ - פטור", משום שאינו ראוי להיקרב בפנים כלל, ואף על גב דבעלמא קיימא לן דכל שפסולו בקודש חייבין על העלאתו בחוץ.²⁵

הסכין, והאי דנקט דם, משמע שדווקא הדם מתקדש ותו לא. אלא דבלאו הכי הסוגיה קשה, אפילו אליבא דהרמב"ן, שכן הגמרא אומרת דסכין מקדשא, ולפי זה, לכאורה, אין מקום לדון בדין חצי מתיר כלל, דדין חצי מתיר הוא דין בעבודות המתירות, ורבי יוחנן מוסיף גם עבודות המקדשות, אבל בשחיטה מפורש בסוגיה דלא העבודה היא שמקדשת אלא הסכין עצמו, ואם כן, שחיטה איננה עבודה שמקדשת. ואולי צריך לומר כעין מה שכתבו התוס' לעיל, גבי פסולו בקודש, דהסכין מקדש דרך העבודה ורק סכין ועבודה ביחד מקדשים. ומכל מקום, לשיטת התוס' עדיין קשה, מדוע נקטה הגמרא לשון "דם". ואולי צריך לומר דדם לאו דווקא, והגמרא נקטה "דם" משום דסופו ליקדש בקדושה נוספת, ועדיין צריך עיון. גם פסק ההלכה בסוגיה אינו ברור, עיין ברמב"ם הל' פסולי המוקדשין פט"ז, ה"ז, ובמשנה למלך שם, ובקרבן אורה מנחות טז. ד"ה פיגל, שטען כי מן הרמב"ם משמע שהוא דחה את הסוגיה הזו לגמרי.

24 על פי גירסת השיטה מקובצת. ועיין עוד רש"י בחולין (כט. ד"ה הוא עצמו): "כל עצמה ועיקרה של שחיטת קדשים לדם היא צריכה".

25 עיין שם פי"ט, ה"ז. ניתן להקשות: הא גם אמורין קרבין על גבי המזבח, אף על פי שאין להם קידוש שני לאחר שהובררו למזבח? ואולי יש לומר כי דווקא בקומץ המנחה ודם הזבח צריכים קידוש שני לשם המזבח, דאלו לא רק קרבים למזבח אלא גם מרצים ומכפרים, מה שאין כן באמורין, ועדיין יש לדון בזה.

אולם, שיטת תוספות עדיין צריכה ביאור. מדוע צריך דם הזבח שני קידושים, בדומה לקומץ המנחה, והרי אין קדושת הזבח מעיקרא דומה לקדושת המנחה: מנחה מעיקרא קדושה רק בקדושת דמים, וצריכה קידוש כלי שרת כדי להתקדש בקדושת הגוף, ואילו זבח קדוש בקדושת הגוף כבר משעת הקדשה בפה, ואיזה צורך יש לקדש את כל הקרבן על ידי סכין? ויש לומר, דאף על פי שחידשה התורה שיש לזבח קדושת הגוף משעת הקדשה בפה, מכל מקום הזבח מעולם לא נתקדש על ידי כלי שרת. רק כלי שרת יכול להעניק קדושת הגוף מלאה, דהיינו "קדושת קרבן". נפקא מינה בין קדושת הגוף לבין קדושת קרבן הינה דין פדיון, כפי שעולה מן הסוגיה במנחות (ק:). במשנה שם נאמר, שהמנחות והנסכים שנטמאו משיקדשו בכלי - אין להם פדיון, "שלא נאמר פדיון אלא בבהמה". ופריך בגמרא: "פשיטא! קדושת הגוף נינהו", ומה הייתה ההווא אמינא לומר שיש להם פדיון? ותיצרו:

איצטריך, סלקא דעתך אמינא: הואיל ובעל מום איקרי טמא, טמא נמי כבעל מום דמי, ואע"ג דקדוש קדושת הגוף כי נפיל ביה מום מיפריק, הני נמי ליפרוק, קמשמע לן, דלאו כי האי טמא קרייה רחמנא לבעל מום, דמכלי שרת לא אשכחן דמיפריק (מנחות ק:).²⁶

הגמרא קובעת, שלא ייתכן לדמות מנחה טמאה לבעל מום, כדי לומר שמנחה טמאה תיפדה כמו בעל מום, כיוון ש"מכלי שרת לא אשכחן דמיפריק". כלומר, לא מצאנו פדיון לאחר קידוש על ידי כלי שרת. ניתן היה להבין, שאין שוני מעיקר הדין בין רמת קדושת הגוף של המנחה (הנובעת מכלי שרת), לבין רמת קדושת הגוף של הזבח (הנובעת מהקדשה בפה), ומה שמנחה אינה נפדית לעולם הוא מפאת דין צדדי בכלי שרת: "דמכלי שרת לא אשכחן דמיפריק", ולא משום שהקדשת כלי שרת במנחה יוצרת קדושה חמורה יותר. אולם, רש"י שם פירש:

דמכלי שרת לא אשכחן דבר דמיפריק - לאחר שקדש בכלי שרת, ואפילו בהמה בעלת מום שנאמר בה פדיון, לאחר שקדשה בכלי שרת, כגון ששחט, לא אשכחן בה פדיון (מנחות קא. ד"ה דמכלי).

מבואר ברש"י, דמה שבעל מום נפדה בעודו בחיים הוא משום שקדושת הזבח אינה מושלמת, אע"פ שיש בו קדושת הגוף, דלא הושלמה קדושתו עד שנתקדש על ידי כלי שרת. ומה שמנחה אינה נפדית אינו משום שוני בין מנחות לזבחים, אלא שוני ברמת הקדושה שבהם: חמורה קדושת המנחה לאחר שנתקדשה בכלי מקדושת קרבן בעודו

בחיים, שכן רק המנחה נתקדשה ב'קדושת קרבן'. אפילו בהמה אינה נפדית לאחר שנתקדשה על ידי כלי שרת, דהיינו לאחר השחיטה, שכן אז הושלמה קדושתה ונתקדשה בקדושת קרבן. אם כן, מבוארת שיטת תוספות שזבח צריך קידוש נוסף דווקא על ידי כלי שרת בשעת שחיטה; קידוש זה אינו מקדש את הדם לבד, אלא משלים את קדושת הגוף של הקרבן כולו ומקדש אותו בקדושת קרבן. לכן סוברים תוספות שקידוש הזבח על ידי סכין מכלי שרת מעכב בדיעבד. וזהו המכנה המשותף בין זבחים למנחות לפי רש"י, שאין הקרבן ראוי להיקרב על גבי המזבח עד שנתקדש על ידי כלי שרת.

אחרי העלאת דברים אלו על הדף, מצאנו מרגניתא טובא בשם הגר"ז הלוי סולובייצ'יק זצ"ל שתואמת את דברינו לעיל, ואשרינו שזכינו לכך. בדיון על הצורך בכלי שרת לשחיטה, כתב הרה"ג מרדכי אילן זצ"ל:

ולכאורה יש לומר דלדעת הרמב"ן דדין כלי שרת בשחיטה הוא משום קידוש הדם ולא משום לתא דעבודה, אם כן בשחט בלי כלי שרת לא הוי פסולו בגופו אלא פסולו בדם דצריך עיבור צורה, אמנם הגר"ז שליט"א [זצ"ל] העירני לומר דלא צריך כלל שריפה כיוון דלא נתקדש כלל, דהרי הסכין צריך לקדש כל הבהמה ולא דווקא את הדם, ולהכי בחסר הך קידוש לא שייך כלל שריפה דהבהמה לא נתקדשה כלל, ע"כ (שער מרדכי על כנסת הראשונים, זבחים פ"ה, אות ג).

בדברי הגר"ז נמצא עצם טיעוננו, שכלי שרת נצרך בשחיטה לא לקידוש הדם בלבד אלא לקידוש כל הבהמה בקדושת קרבן, וקרבן שנשחט שלא בכלי שרת דומה לקדשים שמתו, דאפילו שריפה לא בעי.²⁷ אמנם, בשבט תשנ"א נדפסו בירחון מוריה כמה קטעים מכתבי הרב אילן זצ"ל שטרם פורסמו. בין היתר הוא מצטט את הגר"ז, בקטע המקביל לדבריו דלעיל ביתר ביאור:

אמנם הגאב"ד דבריסק שליט"א [זצ"ל] העירני דיש לומר דלהנך ראשונים דדין כלי שרת בשחיטה הוי לעיכובא, אם שחט בלא כלי שרת לא צריך כלל שריפה כיוון דלא נתקדש הקרבן כלל, דהרי הסכין כלי שרת מקדש את כל הבהמה, ולא דווקא את הדם, וכמבואר בסוטה יד: 'מידי דהוי אדם וכו' ' וכן במנחה בעינן ב' קידושים, קידוש כל המנחה ואחר כך קידוש הקומץ להקרבה, והכי נמי בדם דהסכין מקדש את כל הבהמה דנעשה לקרבן, ואחר כך בעי קידוש שני על הדם

27 עיין רמב"ם הל' פסולי המוקדשין פ"ט, ה"א.

שיוכשר לזריקה, ואם כן בליכא כלי שרת בשחיטה לא נתקדשה בהמה כלל בקדושת קרבן ומשום הכי לא בעי כלל שריפה.

דברי הגר"ז זהים לדברינו מתחילתם ועד סופם, וברוך שכיוונו לדעתו הצלולה והישרה.²⁸

עם כל זה יש להעיר, שפשוט כי דברי הגר"ז נכונים רק לדעת תוספות דסכין מכלי שרת מקדש את כל הקרבן בקדושת קרבן, וכך יוצא מדברי רש"י במנחות, ולכן סכין מכלי שרת יעכב. אולם, שיטת הרמב"ם והרמב"ן היא שכלי שרת אינו מעכב את השחיטה, וגם שיטתם מובנת היטב: לדעתם הסכין מקדש רק את הדם, וקידוש הדם בשעת שחיטה אינו מעכב. לשיטתם קדושת קרבן נובעת מעצם מעשה השחיטה, וכמו שהסברנו לעיל אליבא דהשיטה מקובצת, דבמקום שאין קידוש כלי שרת - עצם תחילת תהליך ההקרבה גורמת לקרבן להתקדש ממילא.

קדושת קרבן

ביאורנו בדברי תוספות, שהסכין מקדש את כל הקרבן, יכול להשליך אור על כמה סוגיות:

1.

במנחות עח: פליגי חזקיה ורבי יוחנן במי ששחט תודה על שמונים חלות, אי קדיש ארבעים מתוך שמונים שלא מדעתו, או שלא קדיש כלל. ואמר רב פפא "בסכין קא מיפלג", כלומר: נחלקו האם סכין מקדשת בדיוק כמו כלי שרת,²⁹ ונפקא מינה האם קידוש סכין שלא מדעתו הוא קידוש. ולכאורה קשה, איך נאמר בגמרא דסכין מקדש את הלחם? מה שייכותה של הסכין ללחם, אם לא שנאמר כי כוונת הגמרא היא לקידוש הלחם על ידי מעשה השחיטה ולישנא ד"סכין" לאו דווקא? אולם, על פי מה שנתבאר לעיל, יש לומר פירוש חדש בסוגיה, ולישנא ד"סכין" מדויק. הלחם נתקדש לא במעשה השחיטה של התודה, אלא במה שהתודה עצמה נתקדשה בקדושה שלמה דקרבן

28 עיין עוד בחידושי מרן הר"ז הלוי על הרמב"ם מכתב יד (מתאריך י"ט סיון התרצ"ג, עמ' 162): "והלא באמת שני מיני קדושת הגוף הן בעצם החפצא שלהן - דין קדושת הגוף שעל ידי דין הקדש, ודין קדושת הגוף שעל ידי קדושת כלי, וחלוקין הן בדיניהן מהדדי בכמה דברים, וכדחזינן דגם בבהמה גופה מכלי שרת לא אשכחן דמיפריק עיין שם, הרי שני מיני קדושות נפרדות הן בעצם דינם", וזהו גם כן כעין דברינו לעיל.

29 בין דגרע מכלי שרת בין דעדיף מכלי שרת, ועיין שתי לשונות הגמרא שם.

תודה, והוא על ידי הסכין. רק אז, כשהושלמה קדושת הקרבן ושם תודה - נתקדש גם הלחם כחלק מן הקרבן.

ובאמת, המפרשים דלעיל הלכו לשיטתם בפירוש הסוגיה שם. השיטה מקובצת (זבחים מז., אות ל', בשם תוספות אחרות מתלמיד מהר"פ) כתב: "כן משמע בפרק התודה דלא בעינן כלי שרת לשחיטה, דקאמר גבי סכין 'ועדיפא מכלי שרת דאף על גב דלית ליה תוך מקדשא', ואי הוי כלי שרת הווא ליה למימר ועדיפא משאר כלי שרת". אם בסוגיה במנחות מדובר בסכין שאינו מכלי שרת, ברור שהקידוש לא נעשה על ידי הסכין עצמו, אלא על ידי מעשה השחיטה. אולם, תוספות הרשב"א (פסחים סו. ד"ה שכח) כתב בשם רבו, דסכין דשחיטה "צריך שיהא קדוש, דבעניין אחר אי אפשר לשחוט בו כדמוכח במנחות פרק התודה, 'איתמר: תודה ששחטה על שמונים חלות - חזקיה אמר קדשו וכו' עד מר סבר סכין מקדש ככלי שרת'". ונראה כי ראייתו אינה רק ממה שכתוב "סכין" בסוגיה, אלא ממה שהסכין לכאורה מקדש ככלי שרת, וזהו מה שכתב דלכן צריך להיות קדוש. לפי זה צריך לומר שהסכין עצמו מקדש את התודה, והלחם נתקדש כחלק מהקרבן, וכפי שכתבנו. עוד ייתכן שזוהי בדיוק המחלוקת שם בין חזקיה ורבי יוחנן: חד סבר דסכין מקדש את הקרבן, וקידוש שעל ידי הסכין שווה לקידוש של שאר כלי שרת, ואילו חד סבר שלא הסכין מקדש את הקרבן אלא מעשה השחיטה, ולכן אין להקיש מדיני כלי שרת לקידוש התודה על ידי השחיטה.

2.

מו"ר הרב דניאל וולף שליט"א הוטרד מכך, שלא מפורש בשום מקום שישנה מצווה לשחוט את ורידי הקרבן וליגע בדם הקרבן באמצעות הסכין. אם באמת אין חיוב ליגע בדם על ידי הסכין, איך אפשר לומר שתפקיד הסכין הוא לקדש את הדם בשעת השחיטה? מצד אחד, מן הגמרא בחולין (כט.) משמע שחייב השוחט להוציא דם מן הקרבן בשעת שחיטה, ומעשה השחיטה "הוא עצמו לדם הוא צריך". אולם, על אף שמסתבר כי השוחט צריך לשחוט דווקא את הורידים כדי שיצא הדם על ידי מעשה השחיטה עצמו, אין הדבר מפורש בגמרא, ויש כאן מקום ספק.³⁰ גם ברמב"ם לא נזכר הדבר בפירוש: יעויין בהל' מעשה הקרבנות (פ"ד, ה"ח), שם כתב "כיצד הוא עושה? אוחז הסימנין בידו ומוציא הסימנין והורידין לתוך המזרק ושוחט שניים או רוב שניים", ולא הזכיר את שחיטת הורידים עצמם.

תירוץ אחד לקושיית הרב וולף יתבסס על ההנחה שאכן יש חיוב לשחוט דווקא את הורידים, והדם מתקדש על ידי מגע הסכין, אולם לפי זה עיקר חסר מן הספר. ברם, על פי מה שביארנו, קיים תירוץ שני: אף אם אין חיוב לשחוט את הורידים ולגעת בדם על ידי הסכין, יש לומר שאכן הדם אינו מתקדש בשעת השחיטה על ידי מגע הסכין, אלא קדושתו נובעת מקידוש הקרבן כולו. וכשם שהאימורין אינם צריכים מגע סכין על מנת להתקדש, כך יש לומר גם לגבי הדם שבצוואר עצמו.

3.

איתא בגמרא בכמה מקומות:³¹ "קרבנות ציבור - סכין מושכתן למה שהן". דהיינו, זהותו של קרבן ציבור אינה נגמרת עד שעת שחיטתו. יש מן הראשונים שפירשו דלא רק שם הקרבן לא נגמר, אלא שעצם הקדשת הקרבן לא נגמרת עד שעת שחיטה. וזה לשון הר"י מיגש בחידושו לשבועות (יב. ד"ה הא): "לפי שקודם שישחטו עדיין אין בהן קדושה גמורה, הואיל ואפשר שיתרו ויפדו תמימין משום דלב בית דין מתנה עליהם". וכעין זה כתב גם המאירי שם (יב. ד"ה כל): "שהשחיטה גומרת עניינם ולא הקדשתן או הפרשתן, שאין קדושתן מוחלטת בהקדשתן או בהפרשתן הואיל ואפשר ליפדות תמימים". אמנם ברור שיש פה דין מיוחד המאפשר לפדות תמימים עד שעת שחיטה, אך מכל מקום לא נתפלא מן העובדה שדווקא שחיטת קרבנות ציבור גומרת את קדושתם, שכן לפי דברינו בכל הקרבנות השחיטה היא זו שגומרת את קדושתם. ועוד, לפי מה שנתבאר מדויק מאוד לישנא ד"סכין מושכתן": דווקא הסכין הוא שמקדש את הקרבן בשעת שחיטה.

ג

1. איכות הסכין

לסיום נדון בנקודה נוספת לגבי סכין מכלי שרת, העולה בדברי תוספות בתחילת פרק איזהו מקומן (זבחים מז. ד"ה איזהו). תוספות נדחקו לפרש את הגמרא בחולין (ג.), שבכל שוחטין ואפילו בקרומית של קנה, ותירצו: "איכא למימר שתיקנה ועשאה כלי". תוספות ממשיכים ואומרים כי הסוגיה בחולין הינה אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, הסובר שעושין כלי שרת אפילו מעץ, וזאת בניגוד לדעת רבי (עיין סוטה יד:). ובכל זאת, מתקשים תוספות, בסוגיה בסוטה נאמר שאפילו אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה בעינן כלי עץ יפה, אבל כפיפה מצרית תהא פסולה משום "הקריבהו נא לפחתך"

31 שבועות יב: זבחים ו:.

(מלאכי א', ח), ובדומה לכך יש לומר גם לגבי קרומית של קנה. כיוון אחד שהציעו תוספות כתירוץ הוא שקרומית של קנה אכן יותר מכובדת מכפיפה מצרית, ולכן כשרה לכל כלי שרת אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה. כיוון שני, המופיע גם בראשונים אחרים, גורס שדווקא לסכין של שחיטה מכשרינן קרומית של קנה, ושונה סכין של שחיטה משאר כלי שרת דלא בעינן כלי יפה.

הראשונים נימקו קביעה זו בצורות שונות. תוספות עצמם כתבו:

ומיהו יש לפרש דלא חיישינן לכלי יפה קאמר, דלא פסלה קרומית של קנה משום 'הקריבהו נא לפחתך' כדפריך הש"ס בסוטה פרק היה מביא גבי כפיפה מצרית, דדורון הוא שדרך להביא בכלי נאה, אבל בשחיטה לא חיישינן.

תוספות מחלקים בין מנחה - שצריכה לבוא לתוך המקדש דווקא בתוך כלי יפה, ובין קרבן - שלשחיטתו לא בעינן כלי יפה. לכאורה, כוונתם אינה לחלק בין מנחות לזבחים בעצם מהותם, אלא על פי תפקיד כלי השרת במנחות לעומת תפקידו בזבחים. דין 'הקריבהו נא לפחתך', על פי פשטות, הינו דין בחפצא של הקרבן, הקובע כי הקרבן צריך להיות ראוי לגבוה. לכן, בכלי שרת שבו מובאת המנחה למקדש יש להקפיד על כלי נאה: כיוון שהכלי מכיל את המנחה - ניתן לראותו כמשתלב לתוך ה'דורון', ומהווה חלק מן הקרבן המוצג לפני ה'. סכין של שחיטה, לעומתו, איננו משתלב בתוך הקרבן כלל, ולכן לא שייך בו דין 'הקריבהו נא לפחתך'. אם כן, חילוק תוספות בין כלי שרת למנחה וכלי שרת לשחיטה אינו אומר דבר ביחס לאופי שחיטת קדשים, או ביחס לצורך בכלי שרת בשחיטה זו.

גם הריטב"א מחלק בין סכין לשחיטה לבין שאר כלי שרת, אולם הסברו שונה:

אבל המחזור יותר דסכין דמוקדשין כלי שרת הוא לקדש הדם קצת, ומיהו לפי שאין השחיטה מעכבת הקודש שהרי כשירה בזרים ופסולין, אינה גומרת קדושת דם לגמרי עד קבלתו ולפיכך אין הסכין חשוב כלי שרת ליפסול ביוצא, ואפילו רבי מודה שעושינן אותו של עץ משום היכא זה וכו' (חולין ג. ד"ה איבעית אימא).

הריטב"א מסביר בדרך הזו כמה וכמה סוגיות שהטרידו את תוספות, מהן משתמע כי סכין לא הוי כלי שרת. הסבר הריטב"א הוא שהסכין מקדש את הדם רק "קצת", אבל אינו גומר את הקידוש, ולפיכך אין להקפיד בכל הדינים הללו. ויש לראות בזה כעין שיטת הרמב"ם והרמב"ן דלעיל: גם לדעתם תפקיד הסכין הוא לקדש את הדם בשעת שחיטה, וכיוון שקידוש הדם על ידי סכין אינו קידוש גמור - יש להקל ברף הדרישה לכלי שרת. אלא שהרמב"ם והרמב"ן הקלו ברמת הדיעבד, ואילו הריטב"א אינו מבחין

בין לכתחילה ודיעבד לעניין הצורך בכלי בכלל, אלא באיכות הכלי, ומשמע מדבריו דבעינן כלי שרת ואפילו בדיעבד, אולם אין צורך בכלי שרת גמור ואפילו לכתחילה. חידושי הר"ן בחולין מביא תירוץ דומה בשם תוספות:

ובתוספות תירצו דהואיל ושחיטה כשרה בזרים אפילו את"ל שטעונה כלי שרת לא פסלו בה כלי עץ דלא בעינן כלי חשוב (ג. ד"ה כגון).

מצד אחד, דבריו דומים מאוד לדברי הריטב"א: שניהם בונים על העובדה ששחיטה כשרה בזרים. אולם, מצד שני, אין לדמות את פירושיהם זה לזה כלל: הריטב"א הלך בעקבות הרמב"ן, והניח כי הסכין מקדש רק את הדם. אלא שהריטב"א הוסיף כי הקידוש בשעת השחיטה אינו יכול להיות קידוש גמור, משום ששחיטה כשרה בזרים,³² ולעולם יהא עוד קידוש על ידי קבלה בכלי שרת, ולכן אין להקפיד על איכות הסכין. אולם, דעת תוספות היא שהסכין מקדש לא רק את הדם אלא גם את הקרבן כולו, וקידוש זה הכרחי להקרבת הקרבן, ולכן שיטתם היא שסכין מכלי שרת מעכב אפילו בדיעבד. אם כן היה עלינו לומר שאי אפשר להקל בדיני הסכין כלל, ודינו ככלי שרת שווה לדיני שאר כלי שרת שבמקדש, ומה עניין שחיטה כשרה בזרים לכאן, הרי מכל מקום בעינן קידוש גמור של הקרבן על ידי סכין מכלי שרת בשעת שחיטה?

2. תפקידי כלי שרת

נראה, שיש לחלק בין שני תפקידים שונים של כלי שרת לגבי עבודה:³³ תפקיד אחד הינו לקדש חומר בקדושת הגוף (ובבהמות, להשלים את קדושת הגוף), על פי מה שנאמר לגבי כלי שרת (שמות ל', כט) "וקדשת אותם והיו קודש קדשים כל הנוגע בהם יקדש". תפקיד שני הוא לשרת בקודש, ועל שם כך קרויים הם כלי שרת, וכמו שכתוב (במדבר ד', יב): "ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בהם בקודש".

שני התפקידים שונים זה מזה. התפקיד הראשון - קידוש החומר - עיקרו בתוצאה, ביצירת חלות: על ידי מגע בכלי שרת נוצרת קדושה בחפץ. לעומת זאת, תפקיד השירות אינו ממוקד בתוצאה אלא במעשה: אין שום חלות שחלה דרך השירות, אלא ישנו קיום בעצם השירות בקודש ולפני ה'.

32 מדברי הריטב"א משמע כי לקידוש גמור צריכים גם כלי שרת וגם עבודה גמורה, ואולי זוהי כוונתו דכיוון דשחיטה כשרה בזרים היא אינה יכולה לקדש את הדם לגמרי. שיטה זו תואמת את שכבר ראינו בשיטת התוס' לגבי 'פסולו בקודש', עיין לעיל הערה 20; אלא שדעת התוס' שם היא ששחיטה מקרי עבודה לגבי קידוש הקרבן ולכן סכין מכלי שרת יכול לקדש, עיין שם.

33 עיין באבן האזל הל' מעשה הקרבנות פ"ד, ה"ז.

בנקודה זו חלוק הצורך בכלי שרת בשחיטה מהצורך בכלי שרת בשאר עבודות הקרבן, ואפילו אליבא דתוספות. בשחיטה אין שום קיום של שירות לפני ה', וכמו שנתבאר בראש המאמר. זאת בניגוד לקבלה ושאר העבודות, בהן ישנה דרישה ברורה לשירות לפני ה'. וכבר הזכרנו לעיל נפקא מינה, בעניין מי שפורח באויר. ועוד נאמר בסוגיה בזבחים:

ת"ר: קדשי קדשים - שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון; עמד בדרום והושיט ידו לצפון ושחט - שחיטתו כשרה, קיבל קבלתו פסולה... קדשים קלים - שחיטתן בפנים וקיבול דמן בכלי שרת בפנים; עמד בחוץ והכניס ידו לפנים ושחט - שחיטתו כשרה, קיבל - קבלתו פסולה (כו.).

ופירש רש"י: "קבלה בפנים נפקא לן מ'לעמוד לפני ה' לשרתו' (דברים י', ח)³⁴ אלמא כל שירות לפני ה' הוא". ואילו לגבי שחיטה כתב שם: "לקמן בפרק כל הפסולין (לב): לפינן לה 'בן הבקר לפני ה' (ויקרא א', ה) ולא שוחט לפני ה' ". מכאן שקבלה ושאר עבודות הינן בכלל שירות לפני ה', ולכן חייב המקבל לעמוד בפנים, מה שאין כן בשחיטה שאיננה בכלל שירות, ולפיכך יכול השוחט לעמוד בחוץ. וכן כתבו תוספות (זבחים יד: ד"ה הג"ה) לגבי מאי דשחיטה לאו עבודה: "ובשלמים מכשירין עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט... אבל קבל קבלתו פסולה משום דכתיב 'לעמוד לפני ה' לשרתו', אלמא כל שירות לפני ה'. שמע מינה מדמכשיר רחמנא עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט, מכלל דשחיטה לאו עבודה היא". סברת החילוק הינה כדברינו לעיל: שחיטה יוצרת חלות בקרבן, אבל אין בה שירות לפני ה', ולכן חסרים בה דינים אלו. הדין הבולט ביותר בחסרונו הוא דלשחיטה לא בעינן כהן, עליו נאמר "כי בו בחר ה' אלוֹקֵיךְ מכל שבטיך לעמוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים" (דברים י"ח, ה), מה שאין כן בשאר עבודות הקרבן.³⁵

אם כך הוא הדין לגבי האנשים המשרתים, אין פלא שמצינו חילוקים דומים גם לגבי הכלים המשרתים. לגבי שחיטה, נאמר בגמרא (זבחים לב.) שמעיקר הדין טמא יכול לשחוט, ואף על פי שהוא אסור להיכנס למקדש ואפילו רק בידיו, ד"אפשר דעביד סכין ארוכה ושחיט" מבחוץ. וכן כתב השיטה מקובצת (זבחים מז. אות כ"ט) לגבי קדשי קדשים: "בשעת שחיטה אינו צריך להיות הסכין כולו בצפון דהא אפילו אם הסכין רובו בדרום רק ששוחט במיעוט הסכין שבצפון כשרה". אולם, לגבי קבלה דייקו תוספות בריש איזהו מקומן ממה שכתוב בסוגיה (זבחים כו.) ד"קדשים קלים שחיטתן

34 אולם הגר"א גורס שם ברש"י: "ושרת בשם ה' וגו' העומדים שם לפני ה' " (דברים י"ח, ז).

35 עיין במשניות זבחים טו., לא:.

בפנים", בעוד דגבי קבלה כתיב "וקבול דמן בכלי שרת בפנים": "אתא לאשמועינן שצריך שיהא הכלי בפנים, לאפוקי אם רוב הכלי בחוץ ומיעוטא בפנים ומקבל הדם במיעוט שבפנים אע"פ שאין הדם בפנים נפסל ביוצא".³⁶ והסביר הרה"ג מרדכי אילן זצ"ל (שער מרדכי פרק ה', אות ג'), דבשחיטה כלי השרת אינו נצרך מצד העבודה אלא על מנת לקדש, מה שאין כן בקבלה - שם כלי השרת נצרך גם מצד העבודה עצמה. והביאור, דבשחיטה הסכין ממלא רק תפקיד קידוש, ולפיכך הכלי אינו צריך להיות לפני ה' - דומיא דהשוחט עצמו. אבל בקבלה הכלי ממלא גם תפקיד של כלי שרת, דהוא לשרת בקודש (דהיינו בפנים). לכן עליו להיות בפנים בלי קשר למקום קבלת הדם, כמו שכתבו תוספות, דאפילו אם כל הדם בפנים ורק רוב הכלי בחוץ - פסול. לפי מה שנתבאר לעיל, יש עוד נפקא מינה גם לגבי איכות הכלי הנדרשת. אם הכלי צריך לשרת בקודש, שהוא דין בעצם מעשה העבודה, אולי נדרוש דווקא כלי חשוב הראוי לשרת לפני ה'. זוהי הסוגיה בסוטה (יד:), דכפיפה מצרית אינה ראויה להיות כלי שרת משום "הקריבהו נא לפחתך".³⁷ אולם, אם כל הצורך בכלי הינו רק משום כח הקידוש שבו - סביר שלא נקפיד על איכות הכלי המבצע את הקידוש, אלא כל שהוא קדוש ויכול לקדש אחרים סגי.³⁸ ויש לומר דזהו מה שכתב הר"ן בשם

36 כך מתוקן הלשון בצאן קדשים על פי תוס' בחולין (ג. ד"ה כגון), וכן נראה. ביחס לדברי תוס', היה ניתן לומר עוד דאפילו רובו לא סגי ובעינן דווקא כל הכלי בפנים, על פי מה שכתוב גבי כהן המשרת (זבחים כו.): "בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: הוא בפנים וציציתו בחוץ, מהו? אמר ליה... עד שיבא כולו לאהל מועד". ואולי הכי נמי לגבי כלי המשרת. ונראה כי שאלה זו תלויה בגירסת הגמרא, דלפי הגירסא שלפנינו דין כולו בפנים נלמד מן הפסוק: "בבואם אל אהל מועד" (שמות כ"ח, מג), פסוק שלכאורה אינו קשור לעניין שירות, ואם כן, לא שייך כלל לכלי שרת. אבל הגר"א גרס שם בגמרא את הפסוקים: "ובא וגו' אל המקום אשר יבחר ה' ושרת" (דברים י"ח, ו-ז), ואם כן, משמע דדין שירות הוא, והרחבה של מה שפירשו רש"י ותוס' לעיל דכל שירות צריך להיות לפני ה'. אם כן, יש לומר שהוא הדין לגבי כל כלי שרת המשרת בקודש, דצריך להיות כולו בפנים ולא רק רובו.

37 בפשטות, דין 'הקריבהו נא לפחתך' נאמר ביחס לחפצא של הקרבן, ואם כן, עדיין יש חידוש גדול בעצם הקביעה שדין זה שייך גם לכלי שרת; לא משום שהם חלק של הקרבן וכמו שכתבו תוס' בזבחים, אלא מצד עצם מעמדם כמשרתים. ואולי יש לדמות זאת לבעל מום, דגם שם מצינו הקבלה מסוימת בין הקרבן והמקריב כן ששניהם צריכים להיות ראויים, עיין רש"י, חזקוני, וספורנו בויקרא כ"א, יח, ועיין לשון הגמרא בזבחים (טז.): "מה לבעל מום שכן עשה בו קרב כמקריב".

38 עיין מאירי שם בחולין (ד"ה יש שכתב), שכתב: "יש מי שאומר מזו שאין הסכין קרוי כלי שרת, וכן הדין, הואיל והשחיטה כשרה בכל, אין זו עבודה". דבריו מיוסדים על סברתנו, וכעין דברי הר"ן לעיל, דשחיטה לאו שירות היא ולפיכך לא בעי כלי שרת. אלא שלדעת המאירי כיוון

תוספות, דבשחיטה לא חיישינן לכלי יפה כיוון ששחיטה כשרה בזרים: שחיטה איננה שירות לפני ה', אלא רק יצירת חלות בקרבן, והסכין אינו משרת אלא רק מבצע את קידוש הקרבן. לכן אין לדקדק באיכות הכלי כלל, ובלבד שהוא קדוש, וכמו שכתבנו.

דשחיטה לאו עבודה היא - אין צורך בכלי שרת כלל, ואילו לדעת הר"ן בשם התוס' עדיין נותר תפקיד כלי השרת כמקדש הקרבן, ומצד זה בעינינו כלי שרת בשחיטה.